

Geliş/Received: 21/03/2023
Kabul/Accepted: 20/02/2023
Araştırma Makalesi / Research Article

ISSN: 2547-9725

Uluslararası Bir Sorun Olarak Libya Krizi: Libya'daki Kırılgan Güvenlik Ortamı Üzerine İç ve Dış Etkenler Bağlamında Bir Değerlendirme

Hakan KARAASLAN*

Öz

Libya, 17 Şubat 2011'de gerçekleştirilen devrim sonrasında rejim güçleriyle muhalif direnişçiler arasında bir iç savaşa sürüklenmiştir. Kaddafi sonrası dönemde Libya ciddi istikrarsızlık dinamikleriyle şekillenen bir ortamla yüzleşmek durumunda kalmıştır. Ülkede hüküm süren iç savaş Libya'yı olası bir istikrar ve barış ortamından mahrum bırakmaktadır. Libya krizi, ulusal unsurların yanı sıra bölgesel ve küresel aktörlerin de farklı motivasyonlarla müdahil oldukları oldukça karmaşık bir uluslararası soruna dönüşmüştür. Bu çalışmanın temel amacı 2011'de gerçekleştirilen devrimden bugüne Libya krizinin gelişim sürecini, soruna etki eden iç ve dış faktörler bağlamında değerlendirmektir. Libya'nın bugünkü kırılgan güvenlik ortamını ve Libya krizinin geldiği aşamayı sadece iç ya da dış faktörler üzerinden açıklamaya çalışmanın yeterli olamayacağı varsayımından hareketle, çalışma Libya krizini şekillendiren iç ve dış faktörleri bir arada ele almak suretiyle mevcut durumu ortaya koymayı ve analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Libya, Libya Krizi, Libya İç Savaşı, Güvenlik

Libyan Crisis as an International Problem: An Assessment on the Fragile Security Environment in Libya within the Framework of Internal and External Factors

Abstract

After the revolution on February 17, 2011, Libya was dragged into a civil war between the regime forces and the opposition insurgents. In the post-Gaddafi period, Libya had to face an environment shaped by serious instability dynamics. The civil war prevailing in the country deprives Libya of a possible

* Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, hakankaraaslan@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2257-0202.

Atf yapmak için / To cite this article: Karaaslan, H. (2023). Uluslararası Bir Sorun Olarak Libya Krizi: Libya'daki Kırılgan Güvenlik Ortamı Üzerine İç ve Dış Etkenler Bağlamında Bir Değerlendirme. *Akademik İzdüşüm*, 8(1): 225-259.

environment of stability and peace. The Libyan crisis has turned into a very complex international problem in which regional and global actors, as well as national elements, are involved with different motivations. The main purpose of this study is to evaluate the development process of the Libyan crisis, from the revolution in 2011 to the present within the framework of internal and external factors affecting the problem. Assuming that it would not be sufficient to try to explain the current fragile security environment of Libya and the stage of the Libyan crisis through internal or external factors alone, the study aims to reveal and analyze the current situation by considering both the internal and external factors that have shaped the Libyan crisis.

Keywords: Libya, Libyan Crisis, Libyan Civil War, Security

1. GİRİŞ

Bir Kuzey Afrika ülkesi olan Libya 1951’de Birleşmiş Milletler (BM) tarafından bağımsız bir devlet olarak ilan edilmiş, 1969’da gerçekleştirilen askeri darbe ile iktidarı ele geçiren Muammer Kaddafi yaklaşık 42 yıl boyunca tek adam olarak Libya’yı yönetmiştir. 2010’un son aylarında Tunus’ta patlak veren ve ardından Orta Doğu ve Kuzey Afrika’nın diğer ülkelerine de sıçrayan (“Arap Baharı” ya da “Arap Devrimleri” olarak adlandırılan süreç) halk isyanları Libya’da da Kaddafi rejimine yönelik protesto hareketleriyle karşılık bulmuştur. Kaddafi’nin muhaliflerin ayaklanmasına şiddet yoluyla karşılık vermesi üzerine Libya’da rejim güçleriyle muhalif direnişçiler arasında iç savaş ortaya çıkmıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi aldığı kararlarla Libya’ya uluslararası müdahalenin önünü açmış ve ardından Libya’ya yönelik NATO operasyonu gerçekleştirilmiştir. 20 Ekim 2011’de Kaddafi’nin öldürülmesiyle Libya’da yaklaşık 42 yıl süren Kaddafi dönemi sona ermiştir. Kaddafi yönetiminin son bulması Libya’da sorunların son bulması anlamına gelmemiş ve Libya yaklaşık 12 yıldır devam eden bir istikrarsızlık ve karmaşa ortamına sürüklenmiştir. Libya krizini şekillendiren çok sayıda faktör bulunmaktadır. Bu faktörler genel olarak iç ve dış etkenler şeklinde ikiye ayrılabilir. Libya krizinin bugün geldiği aşamada Libya’nın kendine özgü koşullarının yani yerel ve ulusal faktörlerin etkisi olduğuna şüphe yoktur. Bununla birlikte Libya krizi zaman içinde yerel ve ulusal unsurların ötesine geçmek suretiyle bölgesel ve uluslararası aktörlerin de farklı nedenlerle müdahil oldukları uluslararası bir sorun niteliği kazanmıştır. Bölgesel ve küresel güçler Libya üzerinden

jeopolitik bir rekabet ve nüfuz mücadelesi içine girmişlerdir. İç ve dış faktörlerin etkileşimi 2011'den bu yana Libya'da istikrarsızlık ve güvensizlik sarmalı şeklinde ifade edilebilecek süreci beslemektedir.

Belirtilen hususlar ışığında, bu çalışmanın temel amacı 2011'de gerçekleştirilen devrimden bugüne Libya krizinin gelişim sürecini, soruna etki eden iç ve dış faktörler bağlamında değerlendirmektir. Libya'nın bugünkü kırılğan güvenlik ortamını ve Libya krizinin geldiği aşamayı sadece iç ya da dış faktörler üzerinden açıklamaya çalışmanın yeterli olamayacağı varsayımından hareketle, çalışma iç ve dış faktörleri bir arada ele almak suretiyle mevcut durumu ortaya koymayı ve analiz etmeyi hedeflemektedir.

Çalışmanın ilk bölümünde Libya tarihine, siyasetine, ekonomisine ve toplumsal yapısına kısaca değinilecek, ikinci bölümde ise Libya'nın jeopolitik ve jeoekonomik önemi ilgili unsurlar bağlamında ortaya konacaktır. Üçüncü bölüm 17 Şubat 2011'de gerçekleştirilen Libya devriminden bugüne Libya krizinin tarihsel gelişim sürecinin ana hatlarına odaklanmaktadır. Çalışmanın dördüncü bölümü Libya krizine dış müdahale konusunu incelemek suretiyle sorunun uluslararası bir karakter kazanmasının arka planını tartışmaktadır. Beşinci bölümde Libya'da bugün hâkim olan kırılğan güvenlik ortamının ve istikrarın bir türlü sağlanamamasının iç kaynakları üzerinde durulacaktır. Çalışmanın temel bulgu ve çıktıları ise sonuç bölümünde özetlenecektir.

2. LİBYA'NIN BAĞIMSIZ BİR DEVLET OLARAK ORTAYA ÇIKMASI VE LİBYA'DA KADDAFİ DÖNEMİ (1951-2011)

Libya yaklaşık 400 yıl Osmanlı idaresi altında kaldıktan sonra 1911 tarihli Trablusgarp Savaşı'nın ardından imzalanan Uşi Antlaşması ile İtalya'nın kontrolüne geçmiştir. İki savaş arası dönemde Libya'nın İtalyanlara karşı bir bağımsızlık mücadelesi yürüttüğü görülmektedir. 1943'te İtalyanların Libya topraklarından çekilmesi üzerine, Libya'nın farklı bölgeleri Fransız ve İngiliz sömürge yönetimleri altına girmiştir. Senûsi şeyhlerinden İdris es- Senûsi'nin liderliğini yaptığı bağımsızlık

mücadelesi sonucunda Birleşmiş Milletler (BM) 1951’de Libya’nın federal bir monarşi olarak bağımsızlığını tanımış ve bu şekilde Libya “Afrika’da BM kararı ile bağımsızlığa kavuşan ilk ülke olmuştur.” Şeyh İdris es- Senûsi Libya’nın kralı olmuştur (Bölme vd., 2011: 8). Libya’da 1969’da gerçekleştirilen darbe ile subaylar yönetimi ele geçirmiş, Kral I. İdris’in yerine geçen Muammer Kaddafi 2011’de ölümüne kadar yaklaşık 42 yıl süreyle ülkeyi tek başına yönetmiştir (Ceviz, 2011: 88). Kendisi tarafından şekillendirilen “Cemahiriye” sistemi altında Kaddafi’nin 42 yıl süresince Libya siyasetinin en önemli figürü olduğu görülmektedir (Bölme vd., 2011: 9).

Kaddafi yönetimindeki Libya’da modern anlamda bir devlet mekanizması inşa edilmemiş ve güç Kaddafi’nin elinde toplanmıştır. Kaddafi’nin, ordunun bir gün kendisine karşıt bir tutum takınarak tehdit unsuru olmasından duyduğu endişe nedeniyle, Libya’da merkezi ve düzenli bir silahlı kuvvetler oluşumuna gitmekten imtina ettiği bilinmektedir (Erduramaz, 2012: 12).

Kabileler Libya’nın toplumsal yapısının en önemli ve güçlü dinamiklerden biridir. Kaddafi, siyasi otoritesini güçlü tutmak adına Libya’nın toplumsal yapısında bir hayli önemli role sahip kabileleri etkin bir şekilde kullanmıştır. Gürcan’ın (2020: 73-74) deyimiyle, Kaddafi kendisine yakın ve sadık kabile üyelerine yönetim kademelerinde ve güvenlik güçleri içinde önemli konumlar vermiş, bu durum da Libya’daki ulus-devlet inşa sürecinin önündeki en önemli engellerden biri olmuştur.”

Kaddafi’nin kendisine yönelebilecek olası tehditleri önlemek adına, siyasi partilerin ve sivil toplum örgütlerinin oluşumuna izin vermemesi, Libya’daki yaygın toplumsal örgütlenme biçimi olan kabilelerin/aşiretlerin rolünün ve öneminin artmasına neden olmuştur. Kabileler Libya toplumu için “alternatif bir siyasi örgütlenme” imkânı sağlamıştır. Libya’da toplumun büyük çoğunluğu siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda bir statü elde edebilmek için mutlaka bir aşiret yapılanması içinde yer almak zorunda kalmıştır (Erduramaz, 2012: 3-4). Prashad’a (2012: 122) göre, “Kaddafi rejiminin başarısı aşiret büyüklerinin desteğini kazanmasıydı; onlar, sadakatleri devam ettiği sürece, kendi aşiret yapılarının rejime sempati duymasını şu ya da bu şekilde sağladılar. Onlar,

Libya'da siyasal kurumların hiç bulunmaması nedeniyle, sığınma kapısıdır." Diriöz'ün (2012: 64) ifadesiyle, "Kaddafi'nin gücünün önemli bir bölümü aşiretlerden aldığı destek sayesinde pekiştirilmişti. Kaddafi'nin düşüşünde de aşiret desteğini yitirmesinin rolü vardır." Siyasi faaliyetlerden uzak bir görüntü çizen Libya halkı, devrim sonrasında iç savaşın başlamasıyla kabileler etrafında örgütlenmiştir. Kabileler arasındaki çatışma ve rekabet dinamikleri ülkede iç savaşın başlamasıyla taraflar arasındaki diyalog kanallarının kapanmasına ve Libya'da krizin ortak akıl yoluyla çözümüne ciddi bir engel teşkil etmiştir (Oduncu, 2020: 35).

Kaddafi döneminde Libya ekonomisi çok büyük ölçüde hidrokarbon kaynak ihracından elde edilen gelirlere bağlı kalmıştır. Libya ekonomisi bugün de çok büyük oranda başta Avrupa ülkelerine yapılan hidrokarbon kaynak ihracatına dayanmaktadır. Libya sahip olduğu petrol ve doğal gaz rezervleriyle Afrika'nın en zengin enerji kaynaklarına sahip ülkesi konumundadır. Hidrokarbon ihracatından elde edilen gelir ulusal gelir ve kamu harcamaları içinde önemli bir yere sahiptir. Enerji ihracatından elde edilen gelirler Libya'yı Afrika'daki kişi başına düşen en yüksek gelire sahip ülkelerden biri yapmasına rağmen, ülkede gelir dağılımında ciddi oranda bir eşitsizlik ve adaletsizliğin olduğu gözlemlenmektedir. Arap Baharı ile birlikte ortaya çıkan halk ayaklanmalarının en önemli gerekçelerinden biri olan sosyo-ekonomik koşulların yetersizliği Libya devriminin ortaya çıkmasında da etkisini göstermiştir (Bölme vd., 2011: 15-18).

3. LİBYA'NIN JEOPOLİTİK VE JEOEKONOMİK ÖNEMİ

Libya, Akdeniz, Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Sahra altı Afrika'nın kesişim noktasında yer alan bir ülke olarak jeo-stratejik açıdan son derece önemli bir konuma sahiptir (Megerisi, 2020: 3). Gürcan'ın ifade ettiği üzere, "Libya Ortadoğu, Afrika ve Avrupa'yı birbirine bağlayan stratejik bir köprü teşkil eder." Ülkenin sahip olduğu hidrokarbon kaynak rezervlerinin miktarı ve kalitesi de Libya'yı diğer devletler nezdinde önemli kılan unsurların başında gelmektedir. Hem bölge ülkelerinin hem de küresel aktörlerin Libya'ya dair farklı ekonomik, güvenlik ve bölgesel odaklı çıkarları bulunmaktadır ve bu farklı yaklaşımlar

bugün Libya üzerinden jeopolitik bir güç mücadelesinin varlık bulmasına neden olmaktadır (Megerisi, 2020: 3).

Libya sahip olduğu jeostratejik konumuyla Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Akdeniz (Levant Bölgesi) Havzası'nın merkezinde yer alan bir ülke olmasının yanı sıra Sahra altı Afrika ve Kuzey Afrika'dan Avrupa'ya göçün ana güzergâhlarından biridir (Gürcan, 2020: 76-77). Bu bağlamda Libya üzerinden göç, göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti odaklı ulus-ötesi suç örgütlerinin faaliyetleri önemli bir güvenlik tehdidi oluşturmaktadır (Ünal, 2019a: 52-53). 2011'in başlarından itibaren devam eden Libya iç savaşı komşu ülkelere yayılmak suretiyle bölgesel düzeyde daha geniş ve sonuçları tahmin edilemeyecek etkilere yol açma potansiyeline sahiptir. Libya sorununun çözümsüz kalmaya devam etmesi, bölgesel güvenliğin risk altında kalmaya devam etmesi anlamına gelmektedir (Zoubir, 2020: 23). Libya krizinin olumsuz etkilerinin komşu ülkeler Tunus ve Cezayir'e sıçraması Kuzey Afrika'nın bölgesel güvenliğini bir bütün olarak tehdit eden bir tablonun ortaya çıkmasına yol açabilir (Kadioğlu, 2020).

Libya'da ortaya çıkan krizin bölgesel ve küresel aktörlerin de müdahil oldukları bir iç savaşa dönüşmesi Orta Doğu ve Kuzey Afrika'nın yanı sıra göç, terör ve enerji kaynakları üzerinden Akdeniz ile bağlantılı olarak Avrupa'nın güvenliğini ve istikrarını tehdit eder hale gelmiştir (Ünal, 2019a: 51). Avrupa ülkelerinin genel olarak Kuzey Afrika, özelde de Libya ile ilişkilerinin temel belirleyici dinamikleri enerji ve göç olarak ortaya çıkmıştır. Prashad'ın (2012: 141) deyimiyle Avrupa ülkelerinin Libya'dan beklentisi genellikle "daha az yasadışı göçmen ve daha fazla petrol" olmuştur. Şubat 2022'de başlayan Rusya-Ukrayna savaşının Rus doğal gazına büyük ölçüde bağımlı olan Avrupa ülkelerinin enerji arz güvenliklerine olumsuz etkileri dikkate alındığında, Kuzey Afrika ülkelerinin sahip oldukları hidrokarbon kaynakların önemi Avrupa için daha da kritik bir hale gelmektedir (Ünal, 2019b: 65). Kuzey Afrika ve Geniş Akdeniz Havzası'ndaki istikrarsızlıkların Avrupa'nın enerji güvenliğini olumsuz yönde etkilemesi kuvvetle muhtemeldir.

Kaddafi sonrasında devlet otoritesinin yeterli düzeyde tesis edilemediği ülkede ortaya çıkan güç boşluğu radikal hareketler

ve terör örgütleri tarafından doldurulmaya çalışılmıştır (Kekilli, 2017: 173-174). DEAŞ ve El-Kaide gibi terör örgütleri ve bunlarla bağlantılı grupların Libya'da faaliyet alanı bulmaları, terör sorununun Kuzey Afrika ve Geniş Akdeniz Havzası'nın güvenliğini tehdit eden boyutlara ulaşmasına neden olmuştur (Ünal, 2019a: 53).

4. ARAP BAHARI, LİBYA DEVRİMİ VE KADDAFİ DÖNEMİNİN SONU

Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesi, 2010'da Tunus'ta başlayan protesto ve ayaklanma hareketlerinin ardından yapısal değişim ve dönüşüm süreçleri yaşamaya başlamıştır. "İsyan hareketleri, rejim değişiklikleri, otoriter yönetimlerin yeniden güç kazanmaları, devlet başarısızlıkları, vekâlet savaşları, aşırıçılık yanlısı grupların alan bulmaları ve bölgesel ve küresel güçlerin dış müdahaleleri Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerindeki yapısal dönüşümlerin önemli dinamikleri olarak ortaya çıkmıştır" (Köse & Öztürk, 2020: 114). Arap Baharının ortaya çıkışıyla Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki bazı ülkelerde merkezi hükümet otoriteleri aşındığından bu ülkelerin sınırları üzerinde kontrol ve denetimlerini kaybettikleri, bundan dolayı da terör gruplarının artan faaliyetlerinin ve büyük göç hareketlerinin bölgesel güvenliğe yönelik tehditleri arttırdığı görülmektedir (Tekir, 2018: 33). Arap Baharı ile birlikte MENA bölgesinde ortaya çıkan isyan ve ayaklanma hareketlerinin temel gerekçeleri, daha fazla demokrasi, özgürlük ve refah talebi, otoriter yönetimlere ve siyasi baskılara muhalefet, sosyo-ekonomik koşulların yetersizliğine ve yoksulluğa bir başkaldırı şeklinde özetlenebilir (Erdurmaz, 2012: 21).

Arap Baharının etkilerinin Libya'ya da sıçramasıyla 2011'in başlarında ülkenin çeşitli yerlerinde Kaddafi yönetimine karşı protesto ve isyan hareketleri baş göstermiştir. İlk etapta ekonomik ve sosyal koşulların yetersizliği üzerinden başlayan gösteriler zaman içinde rejim karşıtı siyasi bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Rejim güçlerinin protestoculara karşı şiddetle karşılık vermesi üzerine 17 Şubat 2011'de geniş kitleler tarafından "organize edilen Öfke Günü Libya'daki rejim karşıtı ayaklanmanın dönüm noktası" olmuştur (Bölme vd., 2011: 21-22). Prashad'a göre, Libya'daki ayaklanma ve protesto

hareketlerinin arkasında yatan temel faktör olarak, “halkın gerçek demokratik isteklerinin bastırılmasına duyulan öfke başrolü oynadı” (Prashad, 2012: 105). Libya’da isyanın hedefinde otoriter ve anti-demokratik Kaddafi yönetiminin baskıcı kurumları olarak ordu ve polis güçleri bulunuyordu (Prashad, 2012: 107).

Libya’da muhalif gruplar Kaddafi karşıtı direniş hareketlerini tek bir platformda örgütlemek amacıyla 27 Şubat 2011’de Ulusal Geçiş Konseyi’ni (UGK) kurmuşlardır. UGK aynı zamanda Libya’daki muhalefetin uluslararası düzeyde temsil görevini de üstlenmiştir (Bölme vd., 2011: 22-23). UGK’nin 19 Mart 2011’de “Demokratik Bir Libya Vizyonu” başlığıyla yayınlanan Bildirgesinde yer alan başlıca hususlar şu şekilde idi: “bir anayasa, seçimler, siyasal çoğulculuk, insan hakları, ifade özgürlüğü” (Prashad, 2012: 212).

Devrimin ardından Kaddafi’nin kendisine yöneltilen uzlaş ve diyalog çağrılarına protestocu ve muhalif gruplara şiddet kullanarak cevap vermesi ülkeyi bir iç savaşa sürüklemiştir. İç savaş karşısında BM Güvenlik Konseyi “Libya’da şiddete acil olarak son verilmesi ve sivillerin korunması gerektiği yönünde” bir açıklama yapmıştır. Kaddafi’nin bu çağrılara olumlu yanıt vermemesi üzerine BM Güvenlik Konseyi tarafından 26 Şubat 2011’de “silah ambargosu, Kaddafi ve ailesinin mal varlığının dondurulması ve seyahat yasağını içeren 1970 sayılı karar kabul edilmiştir” (Bölme vd., 2011: 24). Ardından Güvenlik Konseyi’nin 17 Mart 2011’de aldığı 1973 sayılı karar gereğince Libya üzerinde uçuşa yasak bölge ilan edilmiştir. Kararda Libya’daki mevcut durumun uluslararası barış ve güvenliğe dönük ciddi bir tehdit oluşturduğu belirtilmiş olup, bölgesel veya uluslararası örgütler aracılığıyla Libya’da askeri güç kullanımının önü de açılmıştır (Erduramaz, 2012: 63). Güvenlik Konseyi aldığı kararlarla Libya’ya uluslararası müdahaleyi “koruma yükümlülüğü (Responsibility to Protect) bağlamında gerekçelendirmiştir (Erduramaz, 2012: 169). Güneş’in (2018: 278) de ifade ettiği üzere, BM Güvenlik Konseyi’nin aldığı 1970 ve 1973 sayılı kararlar “uluslararası toplumun Libya’da bir rejim değişikliğinden yana tavır aldığını” göstermiştir. BM Güvenlik Konseyi bu kararlarıyla Libya’ya uluslararası müdahalenin önünü açmıştır. Güvenlik Konseyi Libya’da

yaşananları ulusal ve bölgesel düzeylerin ötesine geçecek şekilde uluslararası güvenlik bakımından önemli bir meydan okuma olarak görmüştür. Ardından gelen NATO operasyonu ile sorun tamamıyla uluslararası bir boyut kazanmıştır (Çağırın, 2011).

27 Mart 2011'den itibaren BM Güvenlik Konseyi kapsamında Libya'ya ilişkin kararlarda yer alan hususların tümüyle NATO tarafından yerine getirileceği konusunda anlaşmaya varılmıştır ve tüm askeri operasyonlar NATO'ya devredilmiştir. Libya'daki NATO operasyonu üç nokta üzerinden yürütülmüştür: silah ambargosu, sivillerin korunması ve insani yardım, uçuşa yasak bölge uygulaması. Batılı ülkelerin Libya'daki muhaliflere sağladığı askeri destek ve NATO tarafından gerçekleştirilen hava bombardımanları Kaddafi yanlılarının mağlup edilmesinde belirleyici olmuştur (Bölme vd., 2011: 40-43).

Libya'yı 42 yıl boyunca tek başına yöneten Kaddafi 20 Ekim 2011'de memleketi Sirte'de direnişçiler tarafından yakalanarak öldürülmüştür (Duran & Kekilli, 2020: 17). Muhalif grupların Kaddafi karşısında üstünlük sağmalarının arkasında yatan temel neden Batılı ülkeler öncülüğündeki uluslararası koalisyonun muhaliflere sağladığı askeri destek ve ardından da NATO kapsamında yapılan hava bombardımanları olmuştur (Gözen, 2011). Caner ve Şengül'ün (2018: 65) ifadeleriyle, Libya'da yaklaşık 8 ay süren iç savaş sonucunda Kaddafi yönetiminin devrilmesinde muhalif grupların birleşerek birlikte hareket etmeleri önemli bir husus olarak ortaya çıksa da, rejimin devrilmesinde asıl rol Batılı devletler tarafından direnişçilere yapılan askeri destek, silah yardımı, uluslararası müdahale ve ardından gelen NATO operasyonu olmuştur. Bununla birlikte, BM Güvenlik Konseyi'nin Libya'ya ilişkin aldığı kararların ve NATO operasyonunun uygulanması noktasında, kararların içeriğine uygunluk ve uluslararası hukuka uygunluk bağlamında ciddi tartışmalar ve eleştiriler†

---

† Bu konu hakkında ayrıntılı analiz için bkz: Vijay Prashad, *Arap Baharı, Libya Kışı*, Çev. Şükrü Alpagut, Yordam Kitapevi, İstanbul, 2021; Berdal Aral, *Birleşmiş Milletler ve Arap Devrimleri*, Mesut Özcan ve M. Hüseyin Mercan (Ed.), *Arap Ayaklanmalarını Yeniden Düşünmek*, Küre Yayınları, İstanbul, 2022, ss. 233-260.

ortaya çıkmıştır. 2011 boyunca Libya krizinin çözümüne dair diplomatik kanalların sonuna kadar zorlanmadığı ve askeri yöntemlerle Kaddafi rejimine son vermenin tek yol olarak dayatıldığı noktasında görüşler mevcuttur.

Kaddafi sonrasında Libyalıların beklentisi otoriter bir yönetim anlayışından daha demokratik ve geniş temsile dayalı yeni bir döneme geçileceği yönündeydi. Bununla birlikte Mısır ve Tunus'un aksine Kaddafi'nin ardından Libya'da ne güçlü bir ordu ne de demokratik dönüşümü gerçekleştirebilecek işleyen bir devlet yapısı mevcut değildi. Libya'da muhalifler dış güçlerin askeri desteğiyle Kaddafi'yi devirmişler ancak sonrasında Libya'da barış ve istikrarı tesis edecek bir düzen kurulması konusunda uzlaşmamışlardır. Bu durum işleyen bir devlet mekanizmasının oluşturulmasının önünde ciddi bir engel teşkil etmiş ve Libya'da siyasi istikrar bir türlü sağlanamamıştır (Ayhan, 2011).

2011 Libya için ciddi güvenlik tehditleriyle dolu bir yıl olmuştur. Prashad'ın isabetle belirttiği üzere, "Libya'nın yazgısı kolay bir Arap Baharı değildi." Libya adeta çetin bir kış yaşamaya başlamıştı (Prashad, 2012: 18). Devrim sonrasında başlayan iç savaş Kaddafi sonrasında farklı boyutlar üzerinden devam etmiş, çok sayıda silah herhangi bir denetim olmaksızın çeşitli grupların eline geçmiş, ülkede siyasi istikrar ve düzgün işleyen devlet kurumları tesis edilememiştir. Bütün bu hususlar, ülkede ciddi bir otorite boşluğunun ortaya çıkmasına neden olmuş, böylesi kırılğan bir ortam da terör örgütleri ve ulus-ötesi organize suç örgütleri için faaliyetlerini rahatlıkla yürütebilecekleri bir atmosfer yaratmıştır (Eljarh, 2016: 5).

Libya'da geçiş döneminde karşı karşıya kalınan en önemli sorun başlıkları şu şekilde özetlenebilir: "devlet kurumlarının oluşumu, ekonominin yeniden inşa edilmesi, polis ve asker olmak üzere silahlı grupların tek çatı altında toplanmaları, ülke çapında yayılmış çok sayıda silah ve askeri mühimmatın toplanması, sınır güvenliğinin tesisi, ülke çapında insan hakları ihlallerinin önüne geçilmesi ve Libya'da birlik ve beraberliğin tesis edilmek suretiyle ulusal bilincin oluşturulması" (International Crisis Group, 2011: 6-7). Kaddafi sonrasında Libya için en önemli sorunlardan birinin, ulusal kurumların inşası ve yeni dönemde Libya'nın geleceğinin nasıl şekilleneceği

konusu üzerinde sağlanması gerek uzlaşısı olduğu söylenebilir. Muhafız grupların aralarında bölünmeleri ve farklı çıkar tanımlamaları Libya’da istikrarın önündeki en önemli engel olmuştur (Polat, 2020). Zoubir’in (2020: 12) ifadesiyle, ülkede güçlü ve yaygın bir etkiye sahip kabileler, farklı silahlı grupların varlığı, terör örgütlerinin faaliyetleri ve zayıf devlet kurumları, Libya’da iç savaş sonrası geçiş döneminin kolay olmayacağını açık işaretleriydi.

Libya, toplumsal ve siyasi yapıda etkin ve güçlü birer aktör olan kabilelerin son derece önemli olduğu, buna karşın ulusal bilincin ve klasik devlet kurumlarının zayıf olduğu bir Kuzey Afrika ülkesidir. Bu bağlamda Diriöz’ün de ifade ettiği gibi, devrim ve Kaddafi sonrası dönemde Libya’nın karışılacağı en ciddi sorun “aşiret sisteminin ötesine geçebilen modern bir devlet yapısı oluşturmak olmuştur” (Diriöz, 2012: 68). McQuinn’e göre, Kaddafi sonrası dönemde “Libya’da devlet aygıtının şiddet kullanma tekeli elinde bulunduran tek bir merkezi otorite veya iktidardan bahsetmek mümkün değildi ve ülkede farklı silahlı grupların güç mücadelesi söz konusu idi” (McQuinn, 2013: 717). Kaddafi sonrası dönemde muhafız grupların birbirlerinden duydukları şüphelere bağlı olarak silahlarını bırakmak istememeleri Libya’da kırılmalı bir güvenlik ortamının doğmasına zemin hazırlamıştır (International Crisis Group, 2011).

Karakaya ve Çelik’in ifadeleriyle Kaddafi sonrası dönemde Libya iç savaşı yerel güçlerin yanı sıra bölgesel ve küresel güçlerin de dâhil oldukları “uluslararasılaşan bir iç savaş halini almıştır.” Eski bir asker olan Hafter’in bazı bölge ülkelerinin desteğini alarak 2014’den itibaren Libya’da uluslararası meşruiyete sahip tek aktör olan önce Genel Ulusal Kongre sonrasında ise Ulusal Mutabakat Hükümetine karşı başlattığı saldırılar ülkede iç savaşın yeni bir boyut kazanmasına neden olmuştur. Libya’daki savaşı “uluslararasılaşan bir iç savaş” şeklinde tanımlayan Karakaya ve Çelik ülkedeki mevcut durumu gayet net bir şekilde ortaya koymaktadırlar: “Libya’daki yerel güçlerin çatışması (Ulusal Mutabakat Hükümet Hükümeti, Hafter Güçleri, Aşiretler ve Terör Örgütleri), bölgesel güçlerin (Suudi Arabistan, Mısır, Birleşik Arap Emirlikleri, Fransa, Türkiye, İtalya) ideolojik, reel-politik, sosyo-ekonomik

ve askeri çıkarları ile küresel güçlerin (ABD ve Rusya'nın) reel-politik, askeri ve ekonomik çıkarları arasında bir orta yol, denge bulunulmaya çalışılmaktadır" (Karakaya & Çelik, 2021: 189-190).

2014'de Libya'da bundan sonraki gelişmelerde önemli bir aktör olacak eski bir asker Halife Hafter sahneye çıkmıştır. Hafter Libya'nın meşru hükümetine karşı darbe girişiminde bulunmuş ve "Libya'nın İtibarı" adıyla ülkedeki İslamcı gruplara yönelik bir operasyon başlatmıştır. Hafter güçlerinin başkent Trablus'a kadar ilerlemeleri üzerine "Libya Şafağı" adı altında bir koalisyon Hafter güçlerine karşılık vermiştir. Libya'da Haziran 2014'de seçimler gerçekleştirilmiş, "Temsilciler Meclisi" Tobruk'da toplanmış ve Hafter'e destek vermiştir. Anayasa Mahkemesi seçimlerin hukuken geçersiz olduğunu ilan etmesine rağmen bu tarihten itibaren Libya iki siyasi/askeri yapı arasında bölünmüştür: bir tarafta Trablus merkezli Genel Ulusal Kongre, diğer tarafta Tobruk merkezli Temsilciler Meclisi (Güneş, 2018: 281-282).

Kaddafi döneminde orduda görev almış olan Hafter bölge ülkelerinden özellikle Mısır ve Birleşik Arap Emirlikleri'nden (BAE) sağladığı yoğun askeri ve mali destekle Libya'da önemli stratejik yerleri ele geçirerek Genel Ulusal Kongre'ye meydan okumuştur (Polat, 2020). Karakaya ve Çelik'in ifadeleriyle, "Hafter, radikal İslamcı karşıtı kişiliği ve terörle mücadele konusunda ülkedeki sorunları çözmek açısından güç odaklı bir imaj çizerek, politikasını ülkeyi kaos ortamından ve yaşanan siyasi istikrarsızlıktan koruyacağı üzerine kurmuştur" (Karakaya & Çelik, 2021: 184).

BAE'nin finansal ve lojistik, Mısır'ın ise siyasi ve askeri desteği Hafter'in Libya'nın doğusunda güçlenmesine ve örgütlenmesine önemli derecede katkı sağlamıştır. Tüm bu hususlar Libya sorununun çözümü yerine krizi daha da derinleştiren faktörler olarak işlev görmektedir. Zira Hafter Libya'daki meşru hükümetin taleplerini kabul etmemekte ve soruna askeri yöntemler kullanarak çözüm bulma yoluna gitmektedir (Kekilli, 2017: 175). Hafter Libya'da krizin çözümü için BM öncülüğünde ortaya konan çabaları ve diplomatik girişimleri reddetmekte, Libya'nın tamamında yönetimi ele geçirme siyaseti izlemektedir (Megerisi, 2020: 4).

17 Aralık 2015’de Fas’ın Suheyrat şehrinde BM öncülüğünde Libya’da tüm kesimlerin katılımıyla gerçekleştirilen toplantılar sonucunda “Libya Siyasi Antlaşması” imzalanmıştır. Bu anlaşma uyarınca kurulan Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) BM tarafından Libya’nın tek meşru hükümeti/temsilcisi olarak tanınmış ve kabul edilmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2022). Antlaşmanın en önemli hedefi Libya’da taraflar arasında bir uzlaşma sağlanması suretiyle siyasi dönüşüm sürecinin başarılı bir şekilde tamamlanması ve Libya’da istikrarın tesis edilmesiydi (Güneş, 2018: 282-283). Bununla birlikte Hafter ve ona bağlı güçlerin BAE, Mısır, Suudi Arabistan, Fransa ve Rusya tarafından desteklenmesi, UMH’nin ülkenin tamamında kontrolü sağlamasına ve otoritesini konsolide etmesine mani olmaktadır (Erdağ, 2020: 21-22).

Hafter 2016-2018 yılları süresince UMH’ye yönelik saldırılarını devam ettirmiş ve Libya Siyasi Antlaşması’nın uygulanmasını engellemeye çalışmıştır. Bu dönemde Hafter’in ülkenin doğusunda kontrolü ele aldığı ve Trablus’a yöneldiği görülmektedir (Duran & Kekilli, 2020: 20-21). 4 Nisan 2019’da Hafter’e bağlı Libya Ulusal Ordusu Trablus’u ele geçirmek ve oradaki meşru yönetime el koymak amacıyla bir saldırı başlatmıştır. UMH’ye bağlı askeri kuvvetler bu saldırıya karşılık vermişlerdir (Duran & Kekilli, 2020: 21). UMH Hafter karşısında dengeyi sağlayabilmek adına uluslararası destek arayışına girmiş ve aradığı destek Türkiye’den gelmiştir. Türkiye BM tarafından tanınan ve uluslararası alanda Libya’nın tek meşru temsilcisi olarak kabul edilen UMH’nin yanında yer almıştır. Bu andan itibaren Libya ile Türkiye arasındaki ilişkilerin ve iş birliğinin farklı bir boyut kazanmaya başladığı söylenebilir (Duran & Kekilli, 2020: 22). Türkiye’nin UMH güçlerine verdiği destekle askeri olarak sahadaki denge tesis edilmiş, Hafter kazandığı topraklardan geri çekilmek zorunda kalmıştır (Karakaya & Çelik, 2021: 185). Hafter’in Trablus’a yönelik saldırısı karşısında Türkiye’nin UMH’ye verdiği destek, sahada askeri dengenin oluşmasını sağlamış, bölgesel ve küresel aktörleri Libya sorununa askeri bir çözüm bulunmasının zorluğuna ikna etmiştir. Bu kapsamda Libya krizine kapsamlı bir siyasi çözümün bulunabilmesi için diplomatik girişimler hızlandırılmıştır. (Duran & Kekilli, 2020: 27-28).

19 Ocak 2020’de Libya sorununa uluslararası düzeyde kapsamlı bir siyasi çözüm bulunabilmesi amacıyla “Libya için Berlin Konferansı” düzenlenmiştir. Konferansa katılan taraflar Sonuç Bildirisinde Libya’nın egemenliğine, bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne ve ulusal birliğine olan güçlü taahhütlerini yinelemişler, Libya’da çatışmayı sonlandıracak, barışı tesis edecek siyasi sürecin ancak ve ancak Libyalılar tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır Bildiriye göre, Libya’daki çatışma, istikrarsızlık, dış güçlerin müdahalesi, kurumsal bölünmeler, büyük miktarda kontrolü sağlanamayan silahlar ve ekonomik sistemin çökmesi uluslararası barış ve güvenliğe bir tehdit oluşturmaktadır. Bu hususlar Libya’da silahlı gruplara, terör örgütlerine ve ulus-ötesi suç örgütlerine rahat bir hareket alanı sunmaktadır. Ülkenin tamamında kontrolü ve sınır güvenliğini sağlayan bir devlet otoritesinin olmaması, göç başta olmak üzere insani durumu daha da kötüleştiren etkenlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (The Berlin Conference on Libya, 2020: 1).

Konferans katılımcıları, Libya’da kapsamlı siyasi çözümünün merkezindeki aktör olarak, Libya Siyasi Antlaşması ve bu anlaşma ile oluşturulan kurumlara dayalı şekilde faaliyetlerini yürütecek BM’nin olduğunu ifade etmişlerdir. Sonuç Bildirisinde Libya’da çatışan tüm taraflara daimi ateşkesin sağlanması ve Libya’nın tamamında silahlı hareketlerin sonlandırılması hususlarında çağrıda bulunulmuştur (The Berlin Conference on Libya, 2020: 2). Sonuç Bildirisinde Libya’daki tüm ilgili taraflara, BM Libya Destek Misyonu[‡] desteğinde Libyalılara ait kapsamlı bir siyasi çözüm için diyalog sürecini devam ettirmeleri, ülkedeki geçiş sürecini sonlandıracak özgür ve adil parlamento ve Başkanlık seçimlerinin düzenlenmesi konusunda yapıcı bir iş birliği içinde olmaları yönünde çağrı ve uyarıda bulunulmuştur (The Berlin Conference on Libya, 2020: 4-5).

Libya krizinin çözümü için kapsamlı bir yol haritası sunan Konferans Sonuç Bildiri metninde üzerinde mutabık kalınan hususların hayata geçirilmesi amacıyla BM Libya Destek

---

[‡] BM Libya Destek Misyonu hakkında ayrıntılı bilgi için bknz: UNSMIL/United Nations Support Mission in Libya, Mandate, 2022 <https://unsmil.unmissions.org/mandate>, Erişim Tarihi: 19.01.2022.

Misyonu (United Nations Libya Support Mission) tarafından hazırlanan “Uygulama Belgesi” taraflarca kabul edilmiştir. Konferans sonucunda Libya krizine siyasi bir çözüm bulmak için BM liderliğinde ve uluslararası toplumun da katkılarıyla ilerleyecek kapsamlı bir diyalog süreci başlatılmış, bu bağlamda UMH ve Libya Ulusal Ordusu tarafından belirlenen asker katılımcılardan oluşan “5+5 Ortak Askeri Komisyon” kurulmuştur (Dışişleri Bakanlığı, 2022).

Libya’da Berlin Konferansı’nın ardından çatışmalar durmuş ve taraflar arasında 23 Ekim 2020’de ateşkes anlaşması imzalanmıştır. Libya’da 5 Şubat 2021’de Abdülhamid el Dibeybe başbakanlığında Milli Birlik Hükümeti kurulmuştur. Dibeybe hükümeti 10 Mart 2021’de Sirte’de toplanan Libya Temsilciler Meclisinden güvenoyu alarak görevine başlamıştır. Dibeybe yeni kabineyi oluştururken ülke çapında uzlaşma sağlamak amacıyla Libya’nın farklı bölgelerinden katılımlarla dengeli bir seçim yapmıştır. Tanrıverdi Yaşar’ın (2021) deyişiyle, Libya’da kurulan yeni hükümetin “geniş bir çıkarlar koalisyonunun bir ürünü ve bu anlamda, bir güç paylaşım formülünü temsil ettiği” ifade edilebilir. Ardından Libya’da seçimlerin 24 Aralık 2021 tarihinde yapılacağı ilan edilmiştir. Bununla birlikte Libya Yüksek Seçim Komisyonu 22 Aralık 2021’de 24 Aralık’ta yapılması planlanan seçimlerin yasal anlaşmazlıklar ve aday listesinde belirsizlikler olduğu gerekçeleriyle iptal edildiğini duyurmuştur (International Crisis Group, 2022: 1).

5. LİBYA KRİZİNE DIŞ MÜDAHALE: LİBYA KRİZİNİN ULUSLARARASILAŞMASI

“Libya petrol yatakları kadar Akdeniz, Afrika, Avrupa ve Arap coğrafyasını birbirine bağlayan stratejik konumuyla da uluslararası güçler için kritik bir ülkedir.” Bu minvalde Libya tarih boyunca farklı güçlerin nüfuz alanı kurma siyaseti izledikleri bir coğrafya olmuştur (Bölme vd., 2011: 32). Libya krizinin bugün geldiği aşamada, ülke içinde çatışan tarafların yanı sıra bölgesel ve küresel aktörlerin müdahil olmalarıyla sorunun uluslararası bir karakter kazanması da etkili olmuştur. Bu bağlamda Libya krizinin Libya’daki meşru hükümet, Hafter’e bağlı güçler, kabileler ve bölge devletleriyle

küresel güçlerin müdahil oldukları oldukça karmaşık ve çok aktörlü bir denkleme dönüştüğü söylenebilir (Kurt, 2020: 13-14). Dış aktörlerin farklı motivasyonlarla Libya krizine bir şekilde müdahil oldukları görülmektedir. Libya'nın geleceğine dair muhtemel belirsizliklerin tetikleyebileceği güvenlik tehditleri ve Libya'nın sunduğu jeopolitik ve ekonomik fırsatlar, diğer devletleri soruna müdahil olmaya sevk etmektedir (Köse & Öztürk, 2020: 120-121).

Libya krizine müdahil bölgesel ve küresel aktörlerin çoğunluğunun, sorunu kendi ekonomik ve siyasi çıkarlarını hayata geçirme bakımından bir fırsat olarak değerlendirdikleri konusunda yaygın bir kanı mevcuttur (Polat, 2020). Pusztaı'nın (2019: 7) ifadesiyle, Libya'da her iki tarafı destekleyen bölgesel ve uluslararası aktörler bakımından asıl meselenin değerler konusunda olmaktan ziyade somut ulusal çıkarlara dayandığı söylenebilir Libya sorununa uluslararası müdahale her ne kadar insan hakları ihlallerinin ve sivil kayıpların önlenmesi noktasında gerekçelendirilirse de, özellikle Batılı devletlerin Libya'daki odak noktasının ülkenin hidrokarbon kaynaklarından pay kapma çabasıyla yakından bağlantılı olduğu söylenebilir (Bölme vd., 2011: 31).

Köse ve Öztürk, Arap Baharı ile birlikte başlayan süreçte bölgesel ve küresel aktörlerin Libya sorununa müdahil olmalarının nedenlerini inceledikleri çalışmalarında, farklı motivasyon kaynakları söz konusu olmasına rağmen bölgede yapısal değişimin neden olduğu belirsizlikten kaynaklanan güvenlik kaygılarının krize temel müdahale nedeni olduğunu iddia etmektedirler. Örneğin, Türkiye ve Katar Libya'da değişim yanlısı bir strateji takip etmektedirler. Diğer bir grup ülkenin ise bölgesel dönüşümü ve var olan düzenin riske girmesini kendi ulusal güvenliklerine ve rejimlerine yönelik önemli bir tehdit olarak algıladıkları gözlemlenmiştir. BAE ve Suudi Arabistan gibi ülkelerin bölgede statükoda meydana gelen değişiklikleri ve Tunus, Libya, Mısır ve Yemen gibi ülkelerde rejimlerin yıkılmasını doğrudan kendi rejimlerine yönelik bir tehdit olarak algıladıkları gözlemlenmiştir. BAE ve Suudi Arabistan Libya'da Kaddafi sonrasındaki gelişmelere devrim karşıtı stratejilerle yanıt verme yoluna gitmişlerdir. Avrupa ülkeleri ve ABD ise Arap Baharının başlangıç aşamalarında bölgede demokratik

değişimden yana bir tutum takınırlarken, devrimler sonrasında yapılan seçimlerde İslami partilerin iktidara gelmeleri üzerine politikalarında değişikliğe gitmişler ve norm temelli bir dış politikadan ziyade her bir örneğe özel ve pragmatik yaklaşımlar geliştirmişlerdir (Köse & Öztürk, 2020: 114-116).

Libya'da düzenin, istikrarın ve güvenliğin henüz sağlanamamış olması, bölgesel ve küresel aktörlerin Libya'da çatışan tarafların yanında yer almak suretiyle giriştikleri jeopolitik mücadele ile yakından bağlantılıdır (Pusztai, 2019: 5). Libya, Akdeniz'den Sahra altı Afrika'ya uzanan jeostratejik açıdan oldukça önemli konumu, zengin ve kaliteli hidrokarbon kaynakları nedeniyle devrim sonrası dönemde bölgesel ve küresel aktörlerin müdahil oldukları bir rekabet ve güç mücadelesi alanı olmuştur. Libya'nın devrim ve Kaddafi sonrasında sahip olacağı rejime dair tartışma ve anlaşmazlıklar bölgede süregelen ideolojik rekabetin bir parçası olmuştur. Bu bağlamda kırılmalı bir siyasi yapıya sahip ve dış müdahalelere açık bir ülke olarak Libya'nın, bölgesel ve küresel aktörlerin ideolojik, ekonomik ve jeopolitik rekabet saikleriyle dâhil oldukları bir kriz alanına dönüştüğü ifade edilebilir. Bölgesel dönüşüm sonucunda ortaya çıkan jeopolitik belirsizlik ortamı, bölgesel ve küresel aktörleri Libya sorununa müdahil olmaya zorlayan en önemli faktörlerden biri olmuştur. (Köse & Öztürk, 2020: 116-118).

Libya iç savaşı MENA bölgesindeki geniş çaplı sistemik dönüşümün bir parçasıdır ve bu nedenle bölgedeki aktörlerin çoğunluğu bir şekilde Libya krizine reaksiyon göstermişlerdir. Libya'da devrim sonrasında kurulacak siyasi rejim, ekonomik yapı, zengin enerji rezervleriyle ülkenin jeopolitik ve stratejik tercihlerinin ne yönde olacağı gibi hususlar Libya'nın ötesinde bölge ülkelerini hatta küresel aktörleri de yakından ilgilendirmektedir. Libya bölgede tesis edilecek yeni güç dengesinin belirlenmesinde de önemli bir konuma sahiptir. Libya'daki siyasi şekillenmenin nasıl olacağı, Doğu Akdeniz üzerinden sürdürülen jeopolitik rekabeti de etkileme potansiyeline sahiptir. Libya'daki ekonomik, ideolojik ve jeopolitik dönüşüm bölgedeki tüm aktörler nezdinde sonuçlar doğuracağından, bölge ülkelerinin birtakım motivasyonlarla

Libya sorununa müdahil oldukları görülmektedir (Köse & Öztürk, 2020: 133).

Aslan'ın (2021) ifade ettiği üzere, Batılı ülkelerin ve Rusya'nın Libya'ya ilişkin gündemlerini domine eden konu başlıkları arasında; Libya'nın enerji kaynaklarından pay alma, iç savaş sonrasında Libya'nın yeniden imarı ve yapılandırılması süreçlerinde pay sahibi olma, Libya'ya silah ticareti ve güvenlik sektörüne ilişkin reform sürecinde rol alma gibi hususlar sayılabilir. Karakaya ve Çelik ise çalışmalarında, "Libya'da yaşanan iç savaş ve kaos ortamının sebebinin sadece iç etkenlerden kaynaklanmadığı, aynı zamanda Libya ve bölge ile ilgili çıkarları olan, yerel, bölgesel ve küresel güçlerin de dahil olduğu güç mücadelesinin, iç savaş yaşanmasında etkili olduğunu" iddia etmektedirler (Karakaya & Çelik, 2021: 177).

Bölgesel ve küresel güçlerin Libya'daki iç savaşa bir şekilde müdahil olmaları, sorunun ulusal ve bölgesel bir sorun olmaktan çıkıp uluslararasılaşmasına neden olmuştur. Libya krizinin bölgesel güvenliğe yönelik ciddi bir tehdit oluşturmasının yanında Libya üzerinde dış güçlerin kendi gündemleri bağlamında ortaya çıkan jeopolitik rekabet de sorunun çok aktörlü ve karmaşık bir denkleme dönüşmesine yol açmıştır (Megerisi, 2020: 1-2).

Bölgesel ve küresel aktörler farklı motivasyonlarla Libya krizine ve iç savaşına müdahil olmaktadır. Libya krizi bölgeye müdahil olma anlamında Rusya için bir fırsat yaratmıştır (Köse & Öztürk, 2020: 132). Rusya'nın Libya sorununa müdahil olmasının başlıca nedeni, Libya'daki gelişmeleri kendi ulusal çıkarları doğrultusunda etkileyebilmektir. Rusya 2016'dan itibaren, Libya'da radikal hareketler ve terör örgütleriyle mücadele ettiğini iddia eden Hafter'e askeri destek vermektedir. Rusya'nın bu desteğinin arkasındaki temel nedenlerden biri de Libya'nın enerji kaynaklarından faydalanma isteğidir. Rusya'yı Libya sorununa müdahil olmaya iten başlıca nedenlerden bir diğeri ise Rusya'nın Akdeniz'deki nüfuz arayışıdır. NATO'nun genişlemesinden son derece rahatsız olan Rusya, Suriye'den sonra Libya sorununa da müdahil olarak kendisi için tarihsel anlamda çok önemli bir jeopolitik konum arz eden Akdeniz'de alan kazanma fırsatı bulmuştur (Zoubir, 2020: 20-21).

Gürcan'ın ifade ettiği üzere, Rusya için Libya'da olmak jeopolitik ve ekonomik çıkarlar bakımından büyük önem taşımaktadır. Her şeyden önce Rusya'nın Libya'daki varlığı ve etkisi Rusya'ya, Batılı devletler karşısında Libya üzerinden Akdeniz'de konumlanma fırsatı vermektedir. Küresel etki arayışında olan bir aktör olarak Rusya'nın Libya'ya müdahil olması, uluslararası sistemin çok kutuplu bir yapıya evrilmesinde önemli bir etken işlevi görmektedir, denilebilir. Ayrıca Libya, coğrafi konumu itibarıyla Akdeniz üzerinden Avrupa'ya göç hareketlerinin yaşanabileceği bir ülke konumundadır. Bu durum Avrupa güvenliği bakımından ciddi bir tehdit olarak algılanmaktadır. Libya'da güçlü ve etkin bir Rusya'nın göç konusunu Avrupa'ya karşı bir koz olarak kullanması söz konusu olabilir. Son olarak, Rusya'nın Libya'daki varlığı, krizin çözümüyle birlikte hem Libya'nın yeniden inşasında alacağı rol ve ekonomik ilişkilerin sürdürülebilmesiyle hem de Libya'nın petrol kaynaklarının çıkarılması, işlenmesi ve ihracatında oynayacağı rol ile de ilişkilendirilebilir. (Gürcan, 2020: 78). Köse ve Öztürk'e göre, Rusya'nın Libya'daki varlığı, ülkede oluştuğunu düşündüğü güç boşluğunu doldurmak bakımından elde ettiği fırsatı değerlendirmek istemesiyle de doğrudan bağlantılı gözükmektedir. Rusya, Libya'daki varlığı üzerinden Doğu Akdeniz'deki konumunu güçlendirme imkânına sahip olmaktadır. Son olarak Libya, coğrafi konumu itibarıyla Rusya'ya Sahra altı Afrika üzerinde kuracağı etki bakımından da önemli bir fırsat sağlamaktadır (Köse & Öztürk, 2020: 132-133).

Fransa Libya'da Hafter'e güçlü siyasi, askeri ve diplomatik destek vermektedir. Hafter'in Libya'da radikal hareketlere ve terörizme karşı mücadele verdiği argümanı Fransa'nın Hafter'e sağladığı desteğin temel gerekçesini oluşturmaktadır. Fransa'nın Libya'da Hafter'e sağladığı destek üzerinden Libya'daki varlığı Sahra altı Afrika, Kuzey Afrika ve Akdeniz Havzası'nı kendi çıkarlarıyla uyumlu şekilde dizayn etme amacına hizmet etmektedir. Fransa Libya'daki varlığıyla bölgedeki eski koloni bağlantılarının devamını sağlamayı ve ekonomik çıkarlarını gözetmeyi amaçlamaktadır (Köse & Öztürk, 2020: 131-132).

Coğrafi yakınlık, tarihi ilişkiler ve hidrokarbon kaynak ticareti bakımlarından düşünüldüğünde Libya'nın en fazla önem arz ettiği ülkelerin başında İtalya gelmektedir. Afrika kaynaklı mülteci hareketlerinin Libya ve Akdeniz üzerinden bir numaralı hedefleri İtalya olmaktadır. Libya üzerinden olası bir göç hareketinin önlenmesi İtalya için kritik öneme sahiptir. Bu nedenle İtalya Libya'da siyasi dönüşüm sürecinin tamamlanmasını ve istikrar sağlanmasını destekleyen ülkelerin başında gelmektedir (BBC News, 2020).

İtalya Kaddafi döneminde Libya ile en yoğun ilişkilere sahip ülkelerin başında gelmekteydi. Libya ile ticari ilişkilerin hacmi ve ekonomik yatırımlar, Libya'nın coğrafi olarak İtalya'ya yakınlığı, Libya'dan ithal edilen petrol ve doğal gaz gibi hususlar İtalya-Libya ilişkilerini farklı ve önemli kılmaktadır (Kurt, 2020: 18). İtalya için Libya, Afrika kaynaklı mülteci akınlarını durduracak tampon bir ülke olarak görülmektedir. Göç meselesi İtalya'yı Libya'nın uluslararası alandaki tek meşru temsilcisi konumunda olan UMH ile ilişkilerini iyi tutmaya sevk etmektedir (Kadıoğlu, 2020). İtalya ayrıca Libya kaynaklı terör faaliyetlerinin olumsuz etkilerinin kendisine sıçramasından da kaygı duymaktadır. İstikrara kavuşmamış bir Libya, özellikle Geniş Akdeniz Havzası'nın güvenliği ve istikrarı bakımından risk oluşturmaktadır. İtalya'nın Libya'dan önemli oranda doğal gaz ve petrol ithalatı yaptığı göz önüne alındığında, Libya'daki iç savaşın şiddetlenmesinin İtalyan ekonomisi açısından da ciddi kayıplara neden olabileceği öngörülmektedir (Köse & Öztürk, 2020: 120-121).

Libya'da Hafter'e en büyük desteği sağlayan ülkelerin başında Mısır gelmektedir. Mısır hem ülke içinde hem de komşu ülkelerde Müslüman Kardeşler ve onlarla bağlantılı siyasi parti ve grupları tehdit olarak algılamaktadır. Bu bağlamda Mısır, Libya'da radikal İslamcı olarak gördüğü grupların Mısır'a yönelik bir tehdit oluşturmasını engellemek istemektedir (BBC News, 2020). Mısır Hafter güçlerine yoğun askeri yardım sağlamaktadır (Kadıoğlu, 2020). Mısır'ın Libya'da ekonomik çıkarları da söz konusudur. Libya'da çalışan çok sayıda Mısırlı göçmen bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Libya'dan temin edilecek ucuz enerji kaynakları ve Mısır'ın Libya'daki ekonomik yatırımları da Libya'yı Mısır için önemli kılmaktadır. Hafter

güçlerinin Mısır'ın hemen batısında yani Libya'nın doğusunda kontrolü elinde tutması da Mısır'ın Hafter'e lojistik desteğini kolaylaştırmaktadır (Pusztai, 2019: 6).

Libya ile yaklaşık 1115 km. uzunluğunda bir sınır hattına sahip Mısır için, istikrarsızlık dinamiklerinin var olduğu ve güvensizlik sarmalı içinde bulunan bir Libya doğrudan bir güvenlik tehdidi olarak algılanmaktadır (Köse & Öztürk, 2020: 128). Hafter'in Libya'da radikal ve aşırıçılık yanlısı gruplarla terör örgütlerine karşı savaştığı iddiası Mısır tarafından Hafter'e sağlanan desteğin temel gerekçesini oluşturmaktadır (Kurt, 2020: 17). İslamcı gruplara karşı savaşmak suretiyle ideolojik anlamda, Mısır'ın Libya'nın enerji kaynaklarından faydalanmasına hizmet etmek suretiyle ekonomik anlamda ve sınırlarını korumak suretiyle de güvenlik anlamında Hafter, Mısır'ın istek ve beklentilerine uygun davranan bir aktördür. Hafter yönetiminde bir Libya Mısır'ın öncelikli tercihidir (Zoubir, 2020: 18).

Libya'da Hafter'e destek veren ülkelerden biri de BAE'dir. BAE Hafter'e siyasi, askeri ve finansal destek sağlamaktadır. BAE'nin Hafter'e desteği büyük ölçüde Libya devriminin etkilerini sınırlandırmak ve Libya'da devrim karşıtı otoriter bir yönetimin iş başına geçmesinden yana olan tercihiyle yakından ilgilidir. Bu kapsamda Hafter, BAE için iş birliği yapılacak elverişli bir aktör olarak görülmektedir (Kurt, 2020: 17). BAE'nin kaygısı Libya'da tesis edilecek rejim tipinin kendi otoriter yönetim anlayışına bir tehdit oluşturma olasılığından kaynaklanmaktadır. BAE'nin, MENA bölgesindeki demokrasi ve özgürlük yanlısı değişim hareketlerini kendi rejiminin varlığını tehlikeye atacak bir tehdit olarak değerlendirdiği söylenebilir (Köse & Öztürk, 2020: 127). BAE Arap dünyasında demokratik hareketlerin ve İslami grupların özellikle de Müslüman Kardeşler ve onlarla bağlantılı siyasi oluşumların yönetim kademelerinde yer almasına karşıdır. BAE bu genel politikasının bir parçası olarak Libya'da da Hafter'e güçlü askeri destek sağlamaktadır (Zoubir, 2020: 19-20).

Libya'nın komşu ülkeleri Tunus ve Cezayir, iç savaş, terör ve göç gibi Libya'daki istikrarsızlık kaynaklarının kendilerine sıçramasından endişe duymaktadır. Bu ülkeler Libya'daki iç savaşta bir taraf tutmaktan ziyade istikrarın sağlanması için

diplomatik girişimleri teşvik etmektedir (Kurt, 2020: 19). Libya'nın uluslararası alandaki tek meşru temsilcisi olan UMH ise Türkiye ve Katar tarafından desteklenmektedir.

Yeşiltaş'ın (2021: 3) belirttiği üzere bölgesel ve küresel aktörlerin dış müdahale motivasyonlarını ve niyetlerini anlamadan, Libya krizinin gelişim sürecini ve bugün itibarıyla geldiği noktayı kavrayabilmek çok mümkün değildir. Libya sorununa müdahil dış aktörlerin her birinin sahip oldukları farklı ajanda ve ulusal çıkar öncelikleri, Libya krizinin kalıcı bir çözüme ulaşmasını sağlayacak uzlaşmayı engelleme potansiyeline sahiptir. Bu durum da Libya'da bir çıkmazla karşı karşıya kalınması olasılığını kuvvetlendirmektedir (Yeşiltaş, 2021: 4). Libya krizine müdahil olan her bir aktör, soruna kendi perspektifinden ve kendi stratejik öncelikleri üzerinden bir yaklaşım geliştirmektedir (Yeşiltaş, 2021: 7).

6. LIBYA'DAKİ KIRILGAN GÜVENLİK ORTAMININ İÇ NEDENLERİ

Libya Kaddafi'nin ardından 2011'in sonları itibarıyla tam meşruiyete ve temsil gücüne sahip bir hükümetten yoksundu. Siyasi, sosyal ve coğrafi bazı bölünmelerin yanı sıra ülkenin siyasi ve toplumsal yapısında oldukça önemli role sahip kabilelerin varlığı Libya'daki durumu daha da karmaşık hale getirmişti (International Crisis Group, 2011: 6.) 2011'den itibaren Libya'da kırılğan bir yapıyla karakterize güvenlik ortamının temel dinamikleri; düzenli bir ordu ve temel devlet kurumlarının eksikliği, ülkenin tamamında kontrol sağlayabilen meşru bir siyasi otoritenin olmaması, silahlı grupların silahlarını bırakmamaları, sınır güvenliğinin tesis edilememesiyle güç ve otorite boşluğunun terör örgütleri başta olmak üzere diğer aktörler tarafından doldurulmak istenmesi şeklinde sayılabilir (International Crisis Group, 2011: 30).

2011 boyunca devam eden Libya iç savaşının tek bir mağlubu varken, Kaddafi rejimine son veren galip muhalifler oldukça parçalı bir yapı sergilemekteydiler. O günden bu yana Libya'nın karşı karşıya kaldığı başlıca geçiş dönemi sorunları; siyasi özgürlük ve daha fazla refah çağrılarına yanıt verilmesi, siyasi partilerin kurulması, adil ve özgür seçimlerin

gerçekleştirilmesi, merkezi bir devlet otoritesinin tesis edilmesi, bir anayasa hazırlanması, ordu ve polis başta olmak üzere güvenlik kurumlarının yeniden inşası veya reformu, ekonominin yeniden yapılandırılması, gelir dağılımındaki eşitsizliğe bir son verilmesi, insan hakları ve temel özgürlüklerin güvence altına alınması ve hepsinden de öte Libya’da ulusal birliğin sağlanması şeklinde ortaya çıkmıştır (Bölme vd., 2011: 49-51).

Perroux çalışmasında, Libya’daki kırılma güvenlik ortamının birçok nedeni olduğunu dile getirmektedir. Literatürde Libya’daki kırılma ve istikrarsız güvenlik ortamının nedenleri arasında başta NATO tarafından yapılan operasyon ve uluslararası müdahale olmak üzere farklı dış faktörler ağırlıklı olarak ileri sürülse de Perroux, Libya’daki mevcut durumun ağırlıklı olarak iç faktörlerden kaynaklandığını iddia etmektedir. Libya’da geçiş sürecinin başarısızlığının ve bu durumun da ülke üzerindeki istikrarsızlaştırıcı etkilerinin temel olarak “ülkede devlet kurumlarının ve mekanizmalarının eksikliği, ekonomik zorluklar ve sosyal uyumun yokluğu” gibi önemli iç faktörlerden kaynaklandığı görülmektedir (Perroux, 2019, 200)

Perroux’un ifadesiyle Libya’daki güvensizlik sarmalı ve açmazı büyük ölçüde iç faktörler olarak ele alınabilecek devlet inşası ve demokratik kurumların yapılandırılması noktasında ortaya çıkan meydan okumalardan kaynaklanmaktadır. Bu meydan okumalar, ortak bir ulusal kimliğin eksikliği, zayıf devlet kurumları ve devlet otoritesine ilişkin meşruiyet sorunları şeklinde kendini göstermektedir (Perroux, 2019: 200).

Libya toplumu parçalı ve bölünmüş bir yapı sergilemektedir. Libya’daki temel siyasi ve sosyal örgütlenme biçimi olan kabileler arasındaki güç mücadelesi Libya siyasetinin en temel dinamiklerinden biridir (Perroux, 2019: 211). Kırılma güvenlik ortamında Libyalılar kendilerini aile, aşiret, etnik grup gibi sosyal yapılar içinde konumlandırmak suretiyle içinde buldukları güvensizlik sarmalı ve açmazından kurtulmaya çalışmaktadırlar.

Libya toplumu sosyal uyum açısından parçalı bir yapı sergilemektedir. Ülkede dil ve din bakımlarından bir homojenlikten bahsedebilmek mümkün olsa da, Libyalıların

ideoloji, coğrafya, kültür ve kabile ile ilgili hususlar üzerinden ciddi bölünmeler içinde olduğu görülmektedir. Libya'da kabilecilik çok güçlü ve yaygındır. Buna karşın ortak bir ulusal kimlik tanımlaması ve güçlü devlet kurumlarının varlığından bahsedebilmek mümkün değildir (Perroux, 2019: 201).

Toplumun militarize olması ve aşırı silahlanma ülkedeki tarihsel güç mücadelelerini ve rekabeti tetiklemiştir. Libyalıların çeşitli dinamikler üzerinden yaşadıkları bölünme, karşılıklı güvensizlik ve şüphe ile çıkar çatışmaları Libya'da topluluklar arasında iş birliğinin ve diyalogun gerçekleştirilmesini zorlaştırmaktadır. Devrim sonrasında Libyalılar adalet, refah ve güvenlik arayışlarını ait oldukları aile veya kabileler içinde elde etmeye çalışmışlardır. Tüm Libya'yı kapsayacak bir ortak ulusal kültür ve millet bilinci yerine kendi kimliklerini üyesi oldukları kabileler üzerinden tanımlamışlardır. Kaddafi rejiminin son bulmasından sonra Libya'da yeni devlet kurumlarının oluşumunda yaşanan başarısızlık, yerel çatışmalar ve ülkenin adeta iki siyasi/askeri cephe arasında bölünmesi Libya'da ulusal birliğin sağlanmasını imkânsız kılmıştır. Sonuç olarak Libya'da parçalı siyasi bir yapı ve kırılmalı bir güvenlik ortamı kök salmıştır. Kuzey Afrika'daki diğer ülkelerle karşılaştırıldığında, Libya'da halkın kendisini ulus temelli bir "Libyalı" kimliğinden ziyade yerel, bölgesel ve kabile ile bağlantılı kimlikler üzerinden tanımladığı görülmektedir. Bu durum Libya'da ulusal birliğin sağlanmasının ve bir ulus devlet inşasının çok da kolay olmadığının açık göstergelerinden biridir (Perroux, 2019: 213-215).

Devrim sonrası geçiş sürecinde Libya'nın karşı karşıya kaldığı en önemli meydan okumalardan biri, tüm ülkede kontrolü sağlayan merkezi bir devlet otoritesinin kurulamaması, ulusal birliğin ve ulus devlet bilincinin sağlanamamış olmasıdır. Devrim sonrasında güçlü devlet kurumlarının ve mekanizmalarının tesis edilememesi, siyasi geçiş sürecinin başarılı şekilde yönetilememesi ve ülkenin adeta iki siyasi/askeri blok arasında bölünmüş olması, Libya'daki istikrarsızlığın ve kırılmalı güvenlik atmosferinin temel nedenleri olarak ifade edilebilir (Perroux, 2019: 218). Bugün Libya'da ülkenin tümüne hâkim tek bir merkezi devlet otoritesinden veya güvenlik politikasından söz etmek zordur (Ünal, 2019a: 51).

Aslan'a (2020: 145) göre, Libya'da devrim sonrasında bir güvenlik mimarisinin inşa edilememesinin nedenlerinden biri, Libya'daki güvenlik güçlerinin ortak bir komuta ve kontrol mekanizmasından yoksun olmasıdır. Devrim sonrası süreçte ordu ve polis gibi güvenlik kuruluşlarında kurumsallaşma sağlanamamıştır (Aslan, 2020: 145-146). Libya'da işleyen bir güvenlik yapılanmasının tesis edilememesinin ikinci önemli nedeni, devrim sonrası dönemi yönetmede ortaya çıkan idari ve siyasi irade eksikliğidir (Aslan, 2020: 148). Devlet aygıtının bizatihi zayıflığı, siyasi irade eksikliğine ve güvenlik yapısının kırılğan bir nitelik kazanmasına neden olmaktadır (Aslan, 2020: 153). Libya'daki güvensizlik sarmalının, devlet otoritesinin tam anlamıyla tesis edilememesinden kaynaklandığı söylenebilir (Aslan, 2020: 140).

Libya'da iç siyasi aktörler arasındaki farklı bakış açıları ve öncelikler de krizin çözümünü engelleyen önemli bir etken olarak işlev görmektedir (Yeşiltaş, 2021: 5). İç siyasi aktörlerin her biri farklılaşan çıkarlara, önceliklere ve stratejik hedeflere sahiptir. Bu durum Libya'daki siyasi kutuplaşmayı pekiştirmekte ve ülkedeki siyasi atmosferi olumsuz yönde etkilemektedir (Yeşiltaş, 2021: 15).

Bugün gelinen nokta itibarıyla Libya krizinin şekillenmesine etki eden çok sayıda iç ve dış faktör vardır. Bununla birlikte Libya'da kalıcı ve gerçekçi bir çözümün, asıl olarak Libyalıların istek ve taleplerini önceleyen bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir (Duran & Kekilli, 2020: 17). Bir başka ifadeyle, Libya'nın geleceğine aslen Libyalılar karar vermelidir. Libya'da düzenli işleyen güçlü devlet kuramlarının ve mekanizmalarının inşasıyla ekonomik olarak halkın taleplerine cevap verebilecek ve gelir dağılımındaki eşitsizlikleri giderecek reformların hayata geçirilmesi bir zorunluluktur. Duran ve Kekilli'nin belirttiği gibi, bahsedilen tüm bu hususlar somut çıktılara dönüştürüldüğünde Libya'da kalıcı siyasi istikrar ve güvenlik sağlanabilecektir (Duran & Kekilli, 2020: 31-32).

Libya krizi ulusal sınırları aşmış ve uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Libya'da siyasi çözüm ve istikrarın sağlanması ancak ve ancak bölgesel ve küresel güçlerin uzlaşmalarıyla mümkün olabilir (Kekilli, 2019). Bölünmüş bir Libya'nın önüne

geçilebilmesi, bu krize ilişkin uluslararası alanda sağlanacak bir birliği ve etkin bir iş birliğini zorunlu kılmaktadır (International Crisis Group, 2022: 1).

7. SONUÇ

Bu çalışma, 17 Şubat 2011'de gerçekleştirilen devrimden bu yana Libya krizinin tarihsel gelişim sürecini ve Libya'nın bugünkü kırılğan güvenlik ortamını, soruna etki eden iç ve dış faktörleri bir arada ele alarak ortaya koymayı ve değerlendirmeyi amaçlamıştır. Bu değerlendirme ve analiz, Libya'nın jeopolitik ve jeoekonomik önemi dikkate alınarak yapılmaya çalışılmıştır. 2010'un sonlarında Tunus'ta başlayan ve ardından Orta Doğu ve Kuzey Afrika'nın diğer ülkelerine de yayılan halk ayaklanmaları ve protestoların etkileri Libya'ya da sıçramıştır. Otoriter yönetim anlayışına ve sosyo-ekonomik koşulların yetersizliğine karşı bir isyan olarak başlayan halk hareketlerine Kaddafi rejiminin şiddet yoluyla yanıt vermesi üzerine Libya'da rejim güçleriyle muhalif direnişçiler arasında yaklaşık 8 ay süren bir iç savaş yaşanmıştır. Kaddafi 20 Ekim 2011'de yakalanarak öldürülmüş, böylece Libya'da 42 yıl devam eden tek adam rejimi son bulmuştur. Kaddafi sonrasında Libya bir geçiş süreci yaşamaya başlamıştır.

Libya'da 2014'de eski bir asker olan Halife Hafter ülkenin doğusunda kontrolü sağlamış ve batıya yönelmiştir. 2014 seçimleri sonrasında Tobruk merkezli toplanan Temsilciler Meclisi Hafter'e destek vermekte, Hafter de kendisini Libya Ulusal Ordusunun komutanı olarak lanse etmektedir. Hafter'e askeri, mali ve diplomatik destek veren ülkelerin başında Mısır, BAE, Suudi Arabistan, Rusya ve Fransa gelmektedir. Hafter BM tarafından Libya'da sürdürülen çözüm girişimlerini reddetmektedir. Libya'da 2014'den bu yana devam eden iç savaşın tarafları; ülkenin yasal ve meşru temsilcisi olan Trablus merkezli Ulusal Mutabakat Hükümeti (5 Şubat 2021'den itibaren Milli Birlik Hükümeti) ile Tobruk Merkezli Hafter'e bağlı güçlerdir. Ülkenin güney çöl kısımları ise kabilelerin kontrolü altındadır.

Libya'da Kaddafi yönetiminin son bulması tüm sorunların çözülmesi anlamına gelmemiş, Kaddafi sonrası dönemde Libya

ciddi istikrarsızlık dinamikleriyle şekillenen bir ortamla yüzleşmek durumunda kalmıştır. Devrim sonrasında Libya'daki siyasi güçlerin ülkenin tamamında kontrolü sağlayan bir merkezi otorite tesis edememiş olmaları ve ülkenin siyasi/askeri iki yapı arasında bölünmesi, ülkede geçiş sürecinin başarılı bir şekilde sonlandırılmasına engel olmaktadır. Libya'da devlet otoritesinin çökmesi, terör örgütlerinin faaliyetlerini yoğunlaştırması, silahlı grupların siyasi otorite olma çabaları ve ülke sınırlarının geçirgen hale gelmesi gibi hususlar Libya'da güvenlik ve istikrarın tesis edilememesinin en temel nedenleri şeklinde özetlenebilir. Ülkede hüküm süren iç savaş ve çatışma ortamı Libya'yı olası bir istikrar ve barış sürecinden mahrum bırakmaktadır.

Libya, 17 Şubat 2011'de gerçekleştirilen devrimden bu yana, "karmaşa, istikrarsızlık, güç mücadelesi ve uluslararası aktörlerin müdahalesi ile şekillenen siyasi belirsizlik ve kırılgan bir güvenlik ortamı ile karşı karşıyadır" (Yeşiltaş, 2021: 3). Bugün Libya üzerinde bölgesel ve küresel aktörlerin müdahil oldukları geniş çaplı bir jeopolitik mücadele hüküm sürmektedir. Doğu Akdeniz Havzası'nın enerji kaynakları üzerinden devam eden nüfuz mücadelesi, son yıllarda bölge ve dünya siyasetinde Libya'yı önemi artan bir ülke haline getirmiştir. Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Geniş Akdeniz Havzası'nın güvenliği ve istikrarı bakımından önemli etkilere sahip olan Libya krizi, yerel ve ulusal unsurların yanı sıra bölgesel ve küresel aktörlerin de farklı motivasyonlarla müdahil oldukları oldukça karmaşık bir uluslararası soruna dönüşmüştür. Libya'nın bölünmüş, zayıf ve kırılgan siyasi yapısı ve güvenlik ortamı dış güçlerin müdahalesini kolaylaştırmaktadır. Libya sorununa müdahil bölgesel ve küresel aktörlerin politikaları ve stratejileri ülke içindeki yerel ve ulusal dinamikleri etkilemekte, tersinden bakıldığında da iç siyasi gelişmelerin de dış güçlerin yaklaşımlarını etkilediği görülmektedir.

Libya'da siyasi geçiş sürecinin başarılı bir şekilde tamamlanabilmesi için gerçekleştirilmesi gereken konu başlıkları şu şekilde özetlenebilir: adil ve özgür seçimlerin yapılması, sivil ve demokratik bir anayasanın hazırlanması ve halkoyuna sunulması, güvenlik sektörü reformunun hayat

geçirilmesi, ülkenin bütününde devlet otoritesinin kurulması ve düzgün işleyen devlet kurumlarının tesis edilmesi, toplumsal uzlaşının sağlanması, düzenli bir ordu ve polis gücünün oluşturulması, ekonomik refahın ve bireysel özgürlüklerin teminat altına alındığı bir sistemin kurulması, demokratik ve daha geniş temsile dayalı bir yönetim oluşturulması ve ülkenin tamamında düzen, istikrar ve güvenliğin sağlanması.

Sonuç olarak, Libya krizinin 2011'den bu yana hem yerel ve ulusal unsurları içeren Libya'nın kendine has koşulları ve tarihsel tecrübeleri tarafından hem de bölgesel ve küresel aktörlerin Libya üzerinden giriştikleri jeopolitik mücadele üzerinden şekillendiği ifade edilebilir. Libya krizinin çözümünün, Libya'nın egemenliğine, bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne ve ulusal birliğine saygı çerçevesinde, Libya'nın geleceğine aslen Libyalıların karar vereceği bir uzlaşıyla sağlanması önemlidir. Libya'nın geleceğinin büyük ölçüde ulusal dinamiklerle bölgesel ve küresel aktörlerin Libya'ya yönelik politikalarının bir birleşimi ve karşılıklı etkileşimiyle şekilleneceği öngörülebilir. Libya'da en çok ihtiyaç duyulan husus, askeri yöntemleri öncelemek yerine kalıcı ateşkesin sağlanması ve siyasi/diplomatik diyalog kanallarının sonuna kadar işletilmesidir.

Etik Beyanı: *Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Akademik İzdüşüm Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir.*

Destek ve Teşekkür: *Bu araştırmanın hazırlanmasında herhangi bir kurumdan destek alınmamıştır.*

Katkı Oranı Beyanı: *Araştırmanın tüm süreci makalenin beyan edilen tek yazarı tarafından gerçekleştirilmiştir.*

Çatışma Beyanı: *Araştırmada herhangi bir çıkar çatışma bulunmamaktadır.*

KAYNAKÇA

- Aral, B. (2022). Birleşmiş Milletler ve Arap Devrimleri. *Arap Ayaklanmalarını Yeniden Düşünmek*. (ss.233-260). (Ed. M. Özcan ve M. H. Mercan). İstanbul: Küre Yayınları.
- Aslan, M. (2020). Hybrid Political Order in Libya: State, Non-State, and Armed Actors. *Insight Turkey*, 22 (4), 139-156.
- Aslan, M. (2021). Libya Cephesinde Değişiklik Var mı?. Erişim tarihi:15.06.2022 SETA: <https://www.setav.org/libya-cephesinde-degisiklik-var-mi/> ?
- Ayhan, V. (2011). Libya'da Kaddafi Sonrası Dönem. Erişim tarihi:19.01.2022.ORSAM:<https://www.orsam.org.tr/tr/libya-da-kaddafi-sonrasi-donem/>
- BBC News. (2020). Libya'daki En Önemli Siyasi Aktörler Hangi Ülkeler Ve Kim, Ne İstiyor?. Erişim tarihi:17.03.2022 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya50976809a>
- Bölme, S. M., Ulutaş, U., Özhan, T., Küçükkeleş, M. (2011). *İsyan, Müdahale ve Sonrası: Libya'da Dönüşümün Sancıları*. (Rapor No.5) SETA.
- Caner, C. & Şengül, B. (2018). Devrimler, Kaos ve İstikrar Arayışları İçinde Libya: Tarihsel ve Yapısal Bir Analiz. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 3(6), 45-70.
- Ceviz, N. (2011). Libya Tarihine Kısa Bir Bakış. *Ortadoğu Analiz*, 3(27), 80-90.
- Çağırın, M. E. (2011). Güvenlik Konseyi'nin Libya'ya Askeri Müdahale Kararı. Erişim tarihi:19.01.2022 ORSAM: <https://www.orsam.org.tr/tr/guvenlik-konseyi-nin-libya-askeri-mudahale-karari/>
- Diriöz, A. O. (2012). Libya'daki Politik Dönüşümün Sorunları ve Fırsatları. *Ortadoğu Analiz*, 4(38), 63-70.
- Duran B. & ve Kekilli, E. (2020). Türkiye'nin Libya İnisiyatifi ve Değişen Dengeler. *Libya Krizi Bölgesel ve Küresel Aktörlerin Politikaları*. (ss.15-32). (Ed. B. Duran ve M. Ataman). İstanbul: SETA.

- Eljarh, M. (2016). Security Challenges and Issues in the Sahelo-Saharan Region. *Dialogues Securitaires Dans L'espace Sahelo-Saharien*.
- Erdağ, R. (2020). Libya'nın İnşasında Türkiye'nin Siyasi ve Askeri Desteği. *Ortadoğu Analiz*, 11(94), 20-23.
- Erdurmaz, S. (2012). *Libya Arap Baharının Solan Yüzü*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Gözen, R. (2011). Yeni Bir Uluslararası Olgı: Libya Örneği. ErişimTarihi:19.01.2022ORSAM:<https://www.orsam.org.tr/tr/yeni-bir-uluslararasi-olgu-libya-ornegi/>
- Güneş, B. (2018). Libya İç Savaşı ve Kriz Yönetimi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 7(2), 263-291.
- Gürcan, E. C. (2020). Arap Baharı Sonrası Uluslararası Güvenlik: Suriye ve Libya Çatışmalarının Yurtiçi ve Uluslararası Kaynakları (2011-2020). *BRIQ*, 1 (2), 2020, 67-83.
- International Crisis Group (2011). Holding Libya Together: Security Challenges After Qadhafi, Middle East/North Africa Report N.115-14. Erişim Tarihi: 20.05.2022 <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/115-holding-libya-together-security-challenges-after-qadhafi.pdf>
- International Crisis Group (2022). International Unity is Needed to Prevent a Divided Libya, Statement. Erişim Tarihi: 20.05.2022 <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/north-africa/libya/international-unity-needed-prevent-divided-libya>
- Kadıoğlu, A. (2020). Berlin Konferansı'na Giderken Libya'daki savaşı anlama rehberi. Erişim Tarihi:17.03.2022 Birgün: <https://www.birgun.net/haber/berlin-konferansi-na-giderken-libya-daki-savasi-anlama-rehberi-284595>
- Karakaya, İ. & ve Çelik, M. T. (2021). Ortadoğu'da Arap Baharı Süreci ve Libya İç Savaşı. *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 6(1), 175-192.
- Kekilli, E. (2017). Anatomy of the Libyan Crisis. *Insight Turkey*, 19(3), 159-179.

- Kekilli, E. (2019) Libya Krizinde BM'nin Rolü ve Krizin Geleceği. Erişim Tarihi: 20.05.2022 SETA: <https://www.setav.org/libya-krizinde-bmnin-rolu-ve-krizin-gelecegi/>
- Kekilli, E. (2020). Berlin Konferansı ve Libya Krizinin Geleceği. *Libya Krizi Bölgesel ve Küresel Aktörlerin Politikaları*. (Ed. B. Duran ve M. Ataman). İstanbul: SETA.
- Köse, T. & Öztürk, B. (2020). A Sea Change in the MENA Region: External Interventions in Libya. *Insight Turkey*, 22(4), 113-138.
- Kurt, V. (2020). *27 Kasım Anlaşmasından Berlin Konferansı'na Libya'da Yeni Denklem*. (Sayı 306) SETA Analiz.
- McQuinn, B. (2013). Assessing (In) security after the Arab Spring: The Case of Libya. Symposium, PS, 716-720.
- Megerisi, T. (2020). Geostrategic Dimensions of Libya's Civil War. Africa Security Brief A Publication of the Africa Center for Strategic Studies No. 37, Erişim Tarihi:15.06.2022<https://africacenter.org/publication/geostrategic-dimensions-libya-civil-war/>
- Oduncu, R. (2020). Libya'da Güç Unsuru Olarak Kabileler. *Ortadoğu Analiz*, 11(94), 32-35.
- Perroux, J. R. (2019). The Deep Roots of Libya's Security Fragmentation. *Middle Eastern Studies*, 55(2), 200-224.
- Polat, F. (2020). After a decade of turmoil, is peace within reach in Libya?, Erişim Tarihi: 20.05.2022 Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/en/analysis/analysis-after-a-decade-of-turmoil-is-peace-within-reach-in-libya/2148932>
- Prashad, V. (2021). *Arap Baharı, Libya Kışı*. Çev. Şükrü Alpagut, İstanbul: Yordam Kitapevi.
- Pusztai, W. (2019). Libya's Conflict. European Union Institute for Security Studies Brief/12, Erişim Tarihi:15.06.2022 <https://www.jstor.org/stable/resrep21119>

- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2022). Libya'nın Siyasi Görünümü. Erişim Tarihi:15.06.2022 <https://www.mfa.gov.tr/libya-siyasi-gorunumu.tr.mfa>
- Tanrıverdi Yaşar, N. (2021). Libya'da yeni dinamikler neler ve Türkiye için ne anlama geliyor?. Erişim Tarihi:15.06.2022 <https://fikirturu.com/jeo-strateji/libyada-yeni-dinamikler-neler-ve-turkiye-icin-ne-anlama-geliyor/>
- Tekir, G. (2018). Kaddafi Sonrası Libya'nın Güvenlik Değerlendirmesi. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 3(6), 32-44.
- The Berlin Conference on Libya Conference Conclusions, Presse- und Informationsamt der Bundesregierung Nummer 31/2019. (2020). Erişim Tarihi: 15.06.2022 <https://www.bundesregierung.de/resource/blob/974430/1713866/90dd3e8af248e6a3167e04c957547a97/2020-01-19-berlin-conference-on-libya-data.pdf?download=1>
- UNSMIL/United Nations Support Mission in Libya (2022). Mandate.ErişimTarihi:19.01.2022<https://unsmil.unmissions.org/mandatea> adresinden alındı.
- Ünal, G. (2019a). Bir Kuzey Afrika ve Akdeniz Güvenliği Sorunu Olarak Libya. *Ortadoğu Analiz*, 10(85), 50-53.
- Ünal, G. (2019b). İç Savaştan Vekil Savaşlarına Libya Krizi. *Ortadoğu Analiz*, 10(88), 64-67.
- Yeşiltaş, M. (2021). The Future of the Libyan Quagmire: Challenges and Prospects. *SAM Papers*, No.21.
- Zoubir, Y. H. (2020). The Protracted Civil War in Libya: The Role of Outside Powers. *Insight Turkey*, 22(4), 11-27.

LIBYAN CRISIS AS AN INTERNATIONAL PROBLEM: AN ASSESSMENT ON THE FRAGILE SECURITY ENVIRONMENT IN LIBYA WITHIN THE FRAMEWORK OF INTERNAL AND EXTERNAL FACTORS

Extended Summary

Being located on the transition route from Sub-Saharan Africa to Europe via the Mediterranean, and having rich hydrocarbon resources and a long coastline in the Mediterranean, Libya is an extremely important North African country geopolitically and geostrategically. Libya was declared an independent country by the United Nations in 1951. The rule of Muammar Gaddafi, who took over the administration in Libya with the coup in 1969, lasted for 42 years. The effects of the popular uprisings and protests that started in Tunisia at the end of 2010 and then spread to other countries in the Middle East and North Africa also spread to Libya. Gaddafi's regime responded violently to the popular movements that started as a rebellion against the authoritarian ruling approach and the inadequacy of the socio-economic conditions in Libya. Then, there was a civil war that lasted for about eight months between the regime forces and the opposition insurgents in Libya. The UN Security Council brought sanctions against Libya with its 1970 and 1973 resolutions. Upon Gaddafi's response to the international community's calls for dialogue and reconciliation by increasing violence, and the increasing civilian casualties and intense human rights violations in Libya, a military intervention decision was taken within the framework of the "Responsibility to Protect" principle. The military operation initiated under the leadership of the UN was transferred to NATO. Gaddafi was captured and killed on 20 October 2011, thus ending the 42-year one-man regime in Libya. International intervention and NATO operation played a critical role in defeating Gaddafi's forces in Libya. After Gaddafi, Libya started to experience a transition period.

In 2014, Khalifa Haftar, a former soldier in Libya, gained control in the east of the country and turned to the west. After the 2014 elections, the Tobruk-based House of Representatives supports

Haftar, and Haftar presents himself as the commander of the Libyan National Army. Egypt, UAE, Saudi Arabia, Russia and France are the leading countries that provide military, financial and diplomatic support to Haftar.

Diplomatic efforts to end the Libyan crisis are carried out under the leadership of the UN. The Government of National Accord (GNA), established under the Libyan Political Agreement signed in 2015, has been recognized by the UN as the sole legitimate representative of Libya. Haftar launched a military operation against the GNA in April 2019 to seize Tripoli. Haftar's attacks were repelled by the military support provided by Türkiye to the GNA and Haftar was forced to withdraw. Diplomatic attempts to find a solution to the Libyan crisis gained momentum and the Berlin Conference for Libya was convened on January 19, 2020. The Berlin Conference determined a roadmap for the solution of the Libyan crisis. The parties of the Libyan civil war since 2014: the only legal representative of the country is the Tripoli-based GNA and the Tobruk-based forces affiliated with Haftar. The southern desert parts of the country are under the control of the tribes.

The end of the Gaddafi administration in Libya did not mean that all problems were eliminated. In the post-Gaddafi period, Libya had to face an environment shaped by serious instability and uncertainty dynamics. A political order and stability could not be established in Libya after Gaddafi. Libya has faced a spiral of insecurity and civil war with the involvement of regional and global actors. The fact that the political forces in Libya could not establish a central authority that provides control over the whole country after the revolution and the country's division between two political/military structures prevents the successful ending of the political transition process. The prevailing civil war and conflict atmosphere in the country deprives Libya of a possible stability and peace process.

The collapse of the state authority in Libya, the intensification of the activities of terrorist organizations, the struggle for influence of armed groups and the inadequacy of border security are the main reasons for the lack of security and stability in Libya. The Libyan problem has become even more

complex since 2014 with the impact of internal and geopolitical factors.

Today, a large-scale geopolitical struggle prevails over Libya in which regional and global actors are involved. The ongoing struggle for influence over the energy resources of the Eastern Mediterranean Basin has made Libya an increasingly important country in regional and world politics in recent years. The Libyan crisis, which has important effects on the security and stability of the Middle East, North Africa and the Wider Mediterranean Basin, has turned into a very complex international problem in which regional and global actors as well as national elements are involved with different motivations.